

Esperanto, la llengua sense nació

Joan Ballart

Defensar un moviment que anés més enllà de les nacions i que tingués com a pilar una llengua que tothom entengués. Aquest era l'objectiu de l'humanista i oftalmòleg jueu Ludwik Lejzer Zamenhof –nascut el segle XIX en territori de l'antic Imperi Rus– quan va crear l'esperanto, un idioma auxiliar internacional que formava part del seu discurs pacifista i de solidaritat i fraternitat entre pobles.

No obstant això, des dels seus inicis a finals del segle XIX, el racionalisme i la burgesia europea van capitalitzar l'activitat esperantista i van deixar de banda la part més reivindicativa del moviment per centrar-se en la llengua en si. A la vegada, l'obrerisme europeu va veure l'esperanto com la solució dels seus problemes de comunicació internacional. És un idioma regular i, per tant, fàcil d'aprendre, que les treballadores d'aquella època podien practicar durant l'escàs temps lliure de què disposaven. Aquesta és l'arrel de la vinculació entre l'anarquisme o el comunisme i l'esperanto.

Les dues guerres mundials, el nazisme i l'estalinisme van ser cops molt durs per l'esperanto; les dictadures de Primo de Rivera i Franco també van frenar el seu impuls

A escala internacional, les dues guerres mundials, el nazisme i l'estalinisme van ser cops molt durs pel moviment i les dictadures de Primo de Rivera i de Franco també van frenar el seu impuls a Catalunya i a l'Estat espanyol. No obstant això, l'esperantisme va viure moments d'esplendor durant el tombant de segle i la Segona República Espanyola. L'any 1921, la fundació de l'Associació Mundial Anacional (en esperanto Sennacieca Asocio Tutmonda, SAT) va crear un sisme que accentuà les diferències existents dins l'esperantisme. A partir d'aquell moment, es va conformar un corrent neutralista –representat per l'Associació Universal d'Esperanto (Universala Esperanto-Asocio, UEA)– i un altre que defensava el valor transformador de l'esperanto –amb el SAT com a principal òrgan organitzatiu.

Desigualtats del règim lingüístic actual

L'estructura imperialista del règim lingüístic vigent –amb una clara hegemonia de l'anglès– ha exercit una pressió determinant en la configuració de la situació actual. Avui dia, el 40% de les 6.700 llengües que existeixen al món estan amenaçades segons l'Atlas UNESCO de les llengües en perill.

A més, els avantatges que tenen els països i les parlants que utilitzen alguna de les llengües dominants no són pocs. En l'àmbit econòmic, una dada força representativa són els 1,2 bilions de lliures (1,4 bilions d'euros) que la consultoria Capital Economics estima que va ingressar el Regne Unit l'any 2014 gràcies a l'aprenentatge de la llengua per part d'estudiants internacionals. Tal com explica el sociòleg Xavi Alcalde, “si es democratitza l'aprenentatge de la comunicació internacional, les elits hi perdran molt”.

“Es tracta d'un panorama preocupant que va en contra de qualsevol ideal d'igualtat entre cultures. Cap poble no té el dret moral d'imposar el seu idioma com a llengua mundial”, critica el lingüista Aitor Arana. I afegeix que, quan això passa, “la superioritat cultural que se'n deriva és un caldo de cultiu d'etnocentrisme que pot empènyer molts pobles a acabar menyspreant la seva pròpia cultura pel fet de considerar-la inferior a la dominant”.

“Si s'utilitzés com a forma de comunicació internacional, totes les llengües quedarien protegides. No només les més grans, sinó també les més petites”, diu Aitor Arana

A la dificultat d'invertir el règim lingüístic imperant, s'hi afegeix l'agreujant que les polítiques governamentals encarregades de defensar les llengües minoritàries continuen professant el dogma de l'anglès com a llengua internacional. “Governos com el català o el basc no veuen la idea d'un idioma internacional neutral com una solució per alliberar les seves llengües de la pressió que li infligeixen pesos pesants com l'anglès, el castellà o el francès”, defensa Arana. És en aquest context, segons el lingüista, on entra en joc l'esperanto. “Si aquest idioma s'utilitzés com a forma de comunicació internacional, totes les llengües quedarien protegides. No només les més grans, sinó també les més petites. Cal un idioma que no sigui de ningú i, a la vegada, sigui de totes per posar-nos al mateix nivell”.

Dues grans branques de l'esperantisme a Catalunya

Tant en l'àmbit internacional com a Catalunya, el gruix de l'esperantisme té la defensa dels drets lingüístics com a principal estendard. El camp d'actuació polític de l'Associació Catalana d'Esperanto (Kataluna Esperanto-Asocio, KEA) i la UEA, per tant, queda limitat per aquests principis. Això permet que aglutini un grup polític, religiós o cultural molt heterogeni.

Tot i així, el paper preponderant que sempre ha tingut el catalanisme dins la KEA ha portat l'associació a abandonar el neutralisme polític defensat per la UEA i a posicionar-se al costat de les forces favorables al dret de decidir en el marc del procés català.

La implicació política de la KEA encara queda lluny, però, de les postures revolucionàries del SAT, que consideren l'esperanto com una part inalienable del discurs transformador d'esquerres. Així, advoquen per la unió dels sectors esperantistes comunistes, anarquistes, socialdemòcrates, feministes, pacifistes o anacionalistes sota la premissa que la defensa d'una llengua internacional ha d'anar acompanyada d'altres lluites com la de classes, l'antipatriarcal, la de la no-violència o l'ecologista. “L'esperanto triomfarà el dia que no hi hagi injustícies racials o discriminació de la dona”, explica Alcalde.

A pesar de les diferències existents, les relacions entre ambdues branques de l'esperantisme són bones. Com diu Pedro Sanz, de l'associació Izquierda y Esperanto (SAT en Hispanio, SATeH): “Els anomenats neutrals tenen com a eix fonamental de la seva activitat el mateix esperanto, però no solen tenir objeccions a col·laborar amb associacions ben variades. D'altra banda, els considerats instrumentistes no es conformen a utilitzar l'esperanto per difondre els seus

idearis, sinó que també tendeixen a difondre l'idioma entre els seus coreligionaris”.

Perd força respecte al segle XX

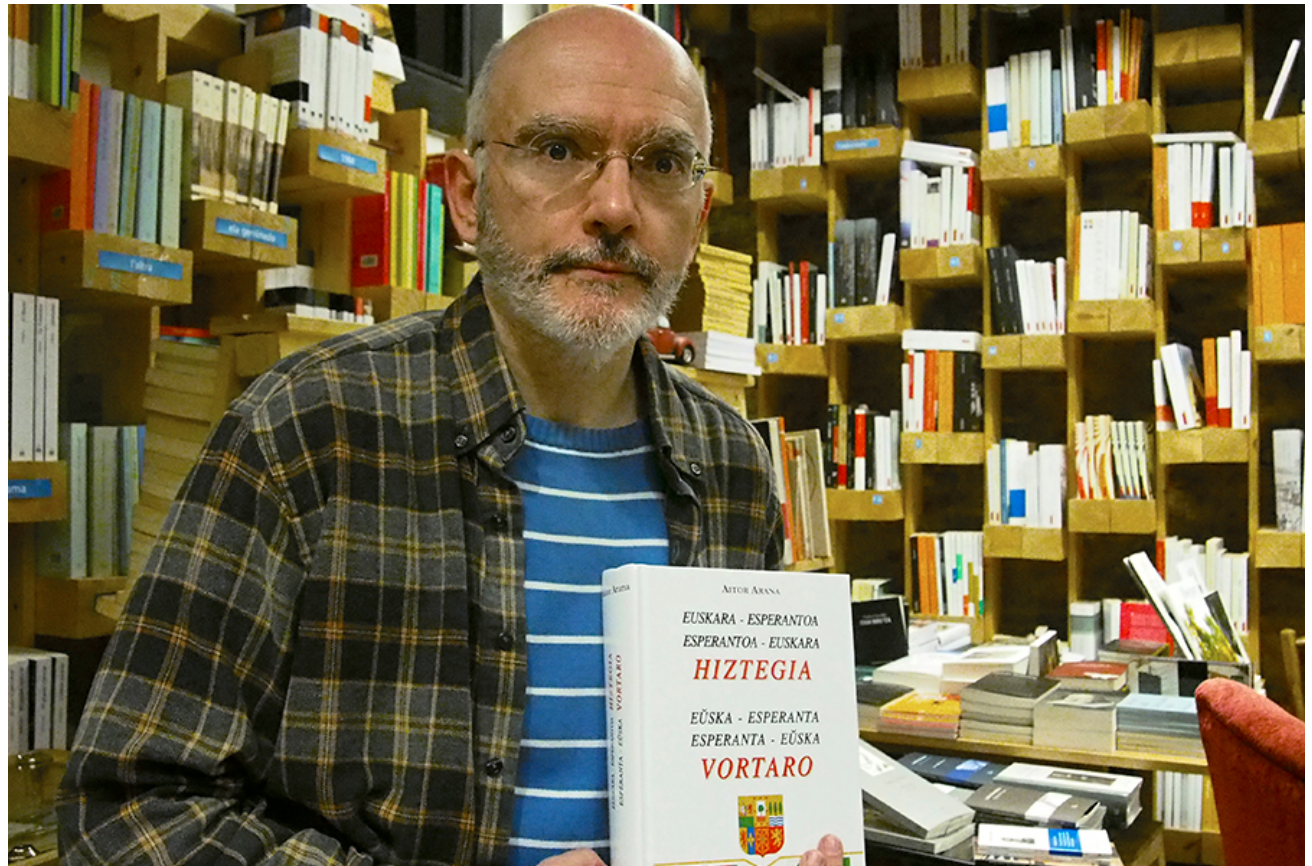
La debilitat del moviment, tant a escala nacional com internacional, té poc a veure amb la força que va prendre en determinats moments del segle XX, quan l'esperantisme era un pilar important de l'ideari transformador. És per això que cal una reflexió per analitzar per què ni tan sols les forces d'esquerra veuen l'esperanto com un element més del discurs transformador. En primer lloc, la dimensió del moviment és determinant en aquest sentit. “És molt desconegut i la gent té molts prejudicis respecte a ell”, explica Xavi Alcalde. El vicepresident de la KAE, Carles Vela, afegeix que “la sensació predominant és que l'esperanto va morir fa molt temps”.

Altres motius que expliquen la desaparició de l'esperanto de l'ideari transformador poden ser la desconfiança envers les institucions dels sectors més polititzats del moviment i, també, un cert punt d'irracionalitat identitària, que faria veure l'esperanto com una amenaça per a l'hegemonia i l'estatu quo culturals.

L'esperanto té un valor pedagògic que facilita l'aprenentatge d'altres llengües. Els resultats d'estudiar un idioma partint de zero són millors si abans s'ha assimilat l'esperanto

En qualsevol cas, el seu abandonament contrasta amb les facilitats inherents a la incorporació d'aquesta llengua. Les fonts consultades calculen que, amb un període de tres o quatre mesos, es pot arribar a un nivell prou bo per mantenir una conversa més o menys fluida. Tanmateix, tot i tenir les llengües indoeuropees com a influència principal, es tracta d'una llengua molt més neutral que qualsevol altra i que, pel fet d'estar planificada, descarta les irregularitats que presenten les que no ho estan. Això implica que l'esforç que han de fer les parlants de països diferents per aprendre-la està molt més anivellat. D'aquesta manera, els avantatges competitiu dels quals parteix la gent anglòfona quedarien diluïts. A l'últim, segons diversos estudis, l'esperanto té un valor pedagògic que facilita l'aprenentatge d'altres llengües. Així doncs, els resultats d'estudiar una llengua partint de zero són millors si abans s'ha assimilat l'esperanto.

Nuclis actius i noves eines

El dissabte 18 de febrer, el lingüista Aitor Arana va presentar el diccionari esperanto-èuscar / èuscar-esperanto a la llibreria Ona Llibres de Gràcia. Es tracta d'una eina que ell mateix ha anat dissenyant d'ençà que, a principis dels 80, es va començar a interessar per l'esperanto. Tot i que es va publicar el 2015, Arana encara no havia tingut l'oportunitat de presentar la seva obra a Catalunya. Ho va fer convidat per l'Associació Catalana d'Esperanto (KEA), que amb 190 sòcies representa el gruix de l'esperantisme associatiu a Catalunya i té adscrits diversos cercles d'arreu del territori, com el Centre Esperanto Sabadell, un dels més actius.